

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК: САКРАЛЬНІ РИТУАЛИ, ЧИ ІНФОРМАЦІЯ А'ЖУР?

ПЕТРО ХОМИН,

доктор екон. наук, професор
кафедри обліку й аудиту
Тернопільського національного
технічного університету
ім. Івана Пулюя

Аналізуються недоліки чинної системи бухгалтерського обліку, які ускладнюють забезпечення запитів менеджерів підприємств стосовно інформації, необхідної для регулювання виробничо-фінансової діяльності, оскільки замість її формування в режимі *on line*, це здійснюється після завершення звітного місяця. Наголошується, що вихід треба шукати не в заміні назви бухгалтерського обліку, що спостерігається в теорії зараз, а в пошуку повнішого використання його можливостей. Пропонується здійснювати записи господарських операцій за принципом а'жур, завдяки чому можна суттєво підвищити оперативність облікових даних.

Ключові слова: а'жур, інформація, облікові процедури, оперативність бухгалтерського обліку.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Якби спробувати будь-кого з облікових працівників, приміром, у серпні зненацька спитати, наскільки на таку-то дату той чи інший постачальник виконав свої зобов'язання перед підприємством, чи навпаки, скільки залишилося відвантажити продукції покупцям, аби погасити заборгованість за одержаними від них авансами, а тим більш, який відповідно обсяг доходу/витрат за проведеними з ними операціями виник з початку року, то спровокований цим гармидер відразу покаже, що попри громіздкість системи бухгалтерського обліку, він не дає, як тепер модно говорити, інформації *on line*. Хоча власне на самому початку виникнення облікових записів вони здійснювалися за принципом а'жур¹, який був зумовлений передусім потребою в інформації про розрахунки з контрагентами.

Отож ураховуючи, що проблема оперативності бухгалтерського обліку постала нині з усією гостротою: побутує навіть думка, що користувачі віддають перевагу недостатньо точній, але своєчасній інформації², хоча це суперечить афоризму Ч. Кухмана: «Бухгалтерський облік знає тільки абсолютні числа й не знає чисел відносних» [7, с. 361], є проблема, яка має вагоме теоретичне й особливо практичне значення.

¹ А'жур (ажур) – виконання бухгалтерських записів у день проведення відповідних операцій. Переносно вживається як синонім виразу «все в порядку».

² Приміром, американський учений Ж. Мерлін (1953) вважав, що «оперативність даних важливіша від їхньої точності» [7, с. 353].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема своєчасності інформації бухгалтерського обліку завжди була в центрі уваги науковців, а найбільш актуальною стала в останні десятиліття, коли появився доступ до зарубіжної літератури. Проте розглядається вона в теорії бухгалтерського обліку, на наш погляд, з нехтуванням його можливостей, а тому викладається абстраговано. Це призвело до того, що вітчизняні автори з апломбом повторюючи крилатий евфемізм «посмертний облік» Л. Бернстайна [1, с. 23], ні на йоту не просунулися в напрямі підвищення його оперативності, й можна погодитися, що «роль науки в удосконаленні системи обліку не помітна» [4, с. 88], адже теперішнє протиставлення бухгалтерському обліку віртуальних ефемерій на кшталт контролінгу, інформології *etc.* робить потуги в цьому напрямі за своєю результативністю ще меншими, ніж згадувана буква³ грецького алфавіту.

Причому частина авторів, зачарована загадковістю подібних іншомовних назв, кружляє в їхньому *circulus vitiosus*⁴ хоча вони нерідко є лише нехарактерним перекладом. Така підозра витікає з надто довільного тлумачення, приміром, терміна *management accounting* як управлінського обліку, стосовно чого відомий український вчений В. Ластовецький підкреслив, «що навіть батьки управлінського обліку – американці не насмілилися в свій час дати (йому) такі широкі повноваження й характеристику», отож

³ Йота – найменша за розміром літера грецького алфавіту.

⁴ *Circulus vitiosus* (з лат.) – порочне коло.

«змінили його назву з 2000 року на «управління витратами» [3].

А можливо вся справа в бажанні повернути увагу якомога більше читачів, ото й вдаються до рекламних трюків, адже й книгу Б. Раяна «Strategic Accounting for Management», де йдеться винятково про стратегічні розрахунки для менеджменту, подають під назвою «Стратегический учёт для руководителя» [6]. Далєбі, не виключено, що й у цьому разі причина попередня, позаяк слово accounting вживається водночас у значеннях: а) розрахунки; б) облік; в) звітність, а перекладачі, зазвичай, філологи, тому на ці нюанси уваги не звертають.

Зважаючи на такий стан, нагальною є потреба більш приземлених наукових досліджень можливостей бухгалтерського обліку щодо формування інформації, використання якої в управлінні фінансово-господарською діяльністю підприємств матиме застосування при її регулюванні, а не тільки оцінці post faktum, коли наслідки допущених промахів здебільшого навіть мінімізувати неможливо.

Метою статті визначено обґрунтування шляхів вирішення проблеми оперативності облікових даних, яка конкретизується у завданнях, що передбачають розвиток інформаційної функції бухгалтерського обліку, а не її підміну шляхом нав'язування запозичених із планування, економічного аналізу, або й узагалі віртуальних.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відрив бухгалтерського обліку від зростаючих інформаційних запитів щодо регулювання діяльності підприємств найбільш зримо проявляється стосовно її фінансової складової. Хоча в його теорії цілком у відповідності із зауваженням Г. Емерсона (1853-1931) про те, що «люди вже давно зрозуміли необхідність обліку, але ще не зовсім розуміють, що і як треба обліковувати» [10, с. 112], саме вона найменш ураховується.

А сталося це, на наш погляд, як не парадоксально, власне через хибне розуміння можливостей бухгалтерського обліку самим Г. Емерсоном і його послідовниками, які захопилися ідеєю цього талановитого інженера-шляховика, не зважаючи на те, що він же скептично оцінював методологію бухгалтерського обліку, вказуючи на її неусувний недолік, який полягає в неможливості встановлення «відношення між тим, що було, й тим, що повинно було би бути», через що «практичний працівник дуже часто

сам придумує яку-небудь примітивну, але надзвичайно зручну систему обліку, яка дає йому все, що потрібно для практичного керівництва справою» [10, с. 113].

Проте, попри незаперечність його геніального винаходу – системи стандарт-костс, яка заповонила уми сучасників і донині є актуальною, **вона не відповідає ідеї вченого, що облік повинен бути звернений у майбутнє, позаяк «передбачити – значить попереджувати» [10, с. 221], адже відображає ті самі минулі витрати, що й система бухгалтерського обліку загалом.**

Однак це не стало на заваді для вже нинішніх інтерпретаторів цієї ідеї, які безуспішно намагаються перетворити бухгалтерський облік у прогностику, продовжувати пошук необхідного для цього алхімічного каталізатора. Оскільки винайти його неможливо, то вдаються до пересмикувань і підтасувань, включаючи лженаукову ідею про необхідність перейменування бухгалтерського обліку на якусь енігматичну ефемерію, якої самі конкретно не уявляють.

У той же час поза увагою науковців залишається настанова Ч. Гаррісона, який підкреслив як роль бухгалтерського обліку, так необхідність його удосконалення, зазначаючи, що «з часів фараонів у методи бухгалтерії було внесено два основних покращення – введення подвійної системи бухгалтерії та стандарт-костс» і переконував: «Відкидати яку-небудь систему обліку з тієї причини, що її конструкція складна, – так само безглуздо, як заперечувати переваги сучасного автомобіля над паровим візком Тревефіка, який заставляв тремтіти й дивуватися наших предків у 1802 році» [2, с. 45].

Адже відкидаючи бухгалтерський облік з міркувань застарілості його назви, взамін нічого конкретного не пропонують, отож залишається лише вдаватися до вправляння в підтасуваннях, у тому числі й таких, які ґрунтуються на підміні сутності автентичного розуміння надуманим, що сталося, зокрема, з т. зв. контролінгом, стратегічним чи управлінським обліком, коли пересмикування при перекладі іншомовної назви стало слугувати для деякого ширмою пустослів'я, яке можна віднести до будь-чого, тільки не до обліку. І, на жаль, на це повелось багато молодих і перспективних науковців.

Відтак справді виникла ситуація, коли бухгалтерський облік став практично ізольованою системою, складна конструкція якої, замість кратного збільшення швидкості, як це сталося завдяки удоскона-

ленням із паровим візком, навіть обладнана комп'ютерами, навряд чи може з ним змагатися, що в умовах, коли фінансові транзакції здійснюються миттєво, виглядає анахронізмом. **А причина такого відриву бухгалтерського обліку від зростаючих інформаційних запитів щодо регулювання фінансової складової діяльності підприємств криється у фетишизації сальдо за рахунками.** Або, «як доволі в'їдливо зауважив Болдуїн, бухгалтери перетворили облікові процедури в сакральні ритуали» [7, с. 385].

Адже за нинішньої технології опрацювання первинної облікової документації вона чогось вилежується в шухлядах матеріально-відповідальних осіб і бухгалтерів до початку наступного місяця, а потім мляво кілька днів групується за певними ознаками у зведених документах. Причому це стосується й таких, які оминають перших, а відразу потрапляють у бухгалтерію, як-от банківські виписки з доданими до них платіжними дорученнями тощо, чи навіть створюються тут же й не виходять за її межі: звіти касира з прибутковими й видатковими касовими ордерами, платіжними відомостями. Тобто, проходить тривалий відрізок часу, впродовж якого це сальдо може змінитися принаймні у двох векторних напрямках.

Добре, якщо при цьому сальдо за рахунками з обліку коштів зростає, а за кредиторською заборгованістю – зменшиться. В такому разі ця млявість ніяких труднощів щодо фінансових операцій не створює. Але за нинішніх умов фінансової кризи здебільшого доводиться вибирати між Сциллою й Харибдою, позаяк брак вільних коштів змушує здійснювати розрахунки з партнерами цілком за сентенцією, щоби й вовк був ситий, і коза ціла, а без своєчасної інформації про кошти й зобов'язання підприємства це доводиться здійснювати навромацьки, позаяк усі платіжні баланси, скрупульозно підраховані фінансистами, подібно до предмета гордості кожного бухгалтера, тобто Балансу (Звіту про фінансовий стан підприємства) ф. № 1, з якого почерпнуті точні, але застарілі показники, до того ще й раз на квартал, перетворюються в таку саму макулатуру, тоді як фінансове планування повинно бути здійснюване в режимі *on line*. Хоча загалом-то «система обліку точно такий же механізм, як і всякий інший. Його виробниче завдання – фабрикація інформаційно-орієнтуючих даних» [2, с. 45].

На цьому тлі дивним виглядає щоденне виведення залишку цвяхів, шурупів, гайок і подібних мало-

вартісних матеріалів у карточках складського обліку типової форми № М-12⁵. Та ще й за наявності в них норм запасу, які дають можливість при належному контролі за їхнім дотриманням, правда, лише з боку завкладом, уникати зупинки виробничого процесу внаслідок відсутності того чи іншого виду сировини, матеріалів тощо, й відсутності щоденної інформації про стан розрахунків з дебіторами й кредиторами підприємства в бухгалтерії підприємства. Що не менш важлива, ніж критична наявність виробничих запасів, оскільки нерідко зумовлює незрівнянно більші втрати, як навіть зупинка конвеєра в якомусь цеху.

Причому в 30-х роках ХХ ст. «карточки отримують визнання не просто як технічний засіб заміни книжкового обліку, а як спосіб, що дає можливість поєднати запис у карточках із випискою первинних документів або з реєстрацією в журналі. Таке застосування карточок, пов'язане з вживанням спеціальних апаратів, які полегшували копіювання, отримало назву *копіробліку*. На жаль,»незадовго до війни копіроблік перестали практикувати, однак його реєстри у вигляді карточок міцно утвердилися не тільки в господарському обліку, але й у повсякденному житті» [5, с.486]. **Думається, якби тоді пішли далі, то ідея, закладена в копіробліку, могла ще тоді привести до вирішення проблеми оперативності облікової інформації, над вирішенням якої марно б'ються ось уже близько століття вчені всіх країн.**

Звичайно, наявні у карточках складського обліку або касовій книзі щоденні залишки за рахунками з обліку матеріалів чи готівки – це тільки рудименти, яким не зробили вівісекцію при заміні форм бухгалтерського обліку, які застосовувалися, починаючи з середніх віків, коли купці головну увагу приділяли розрахункам із партнерами, дбаючи про щоденну інформацію, яка характеризує їхній стан. Приміром, у староіталійській формі рахівництва, яку описав Л. Пачіолі, «бухгалтер, як правило, **щоденно** (тут і далі виділено нами – Авт.) переносив записи з Журналу в Головну книгу, в результаті хронологічний запис трансформувався в запис систематичний» [8, с. 336].

⁵ У 30-х роках ХХ ст. «карточки отримують визнання не просто як технічний засіб заміни книжкового обліку, а як спосіб, що дає можливість сумістити запис у карточках із випискою первинних документів або з реєстрацією в журналі.

І ще на початку XIX століття Е. Дегранж, відомий як розробник американської форми рахівництва, розумів, «що для бухгалтерії однаково важливі і хронологічний, і систематичний записи та що їх можна об'єднати в одному реєстрі – Журнал-Головній, а це дозволяє досягнути дві цілі бухгалтерського обліку: **виявити на будь-який момент часу стан розрахунків і визначити величину капіталу власника**» [7, с. 104].

Однак далі, замість збереження методики бухгалтерського обліку а'жур, пішли іншим шляхом, зокрема віддали перевагу німецькій формі, у якій «записи в Головній книзі виконуються не відразу вслід за записом у Меморіалі й не дублюють кожне проведення, а один раз у місяць загальними підсумками, згрупованими в збірному журналі». Проте хоча «таке рішення значно економить час бухгалтера, пов'язаний з організацією рахівництва, позаяк тепер у Головній книзі практично кожне проведення відображається підсумком за місяць. Однак у цьому є недолік, оскільки ... неможливо довідатися про поточний стан справ і книга виконує лише технічну роль з формування інформації, необхідної для складання балансу» [8, с. 339].

До того ж незрозуміло, чому обрано саме місячний звітний період, коли насправді Баланс (Звіт про фінансовий стан підприємства) ф. № 1 подається раз на квартал, адже споконвіку «складання балансу передбачало (а) проведення інвентаризації та (б) списання сальдо результативних рахунків на рахунок «Збитки й прибутки» [8, с. 339], чого за вітчизняною методикою бухгалтерського обліку не тільки щомісячно, але й поквартально не робиться. І така суперечність не викликає заперечень ні в бухгалтерів-практиків, ані науковців, мабуть «через давність і звичку» хоч у такому разі логічно було би притримуватися порядку, який існував за часів застосування староіталійської форми рахівництва: тоді, як відомо, «за даними Головної книги зазвичай один раз на рік складали пробний баланс, який включав чотири підсумки дебетового й кредитового обігів (вони повинні бути рівні між собою), дебетового й кредитового вихідних сальдо (також повинні бути рівні між собою). Бухгалтер перевіряв дотримання постулатів Пачолі й Мендеса⁶. Якщо вимоги

⁶ Абрахам Мендес, сучасник й однодумець Едмонда Дегранжа. Сформулював правило рівності обігів журналу дебетовим і кредитовим обігам Головної книги [7, с. 144].

постулатів дотримуються, то бухгалтер міг приступати до складання заключного балансу» [8, с. 336-337].

У той же час сальдо на будь-якому рахунку, виведене на кінець місяця, жодної інформації, яка могла би слугувати, скажімо, фінансистам при визначенні вартості наявних ресурсів, не містить, оскільки при якій-завгодно оперативності бухгалтерського обліку воно вже не відображає реального стану на той час, коли ця інформація стає для них доступною. Єдине, що виправдовує таку фетишизацію сальдо на кінець місяця – це необхідність колації даних аналітичного й синтетичного обліку, аби впевнитися, що при цьому не допущено механічних помилок у записах господарських операцій.

Хоча це досягається лише частково, позаяк не всі вони приводять до порушення постулату А. Мендеса. Їх ґрунтовно висвітлив славетний теоретик бухгалтерського обліку Й. Шер, указуючи, що рівність обігів і сальдо відповідно за активними й пасивними рахунками у Головній книзі лише доводить, що кожна стаття однаково занесена на який-небудь рахунок за дебетом й інший – за кредитом, але при цьому якась із них узагалі не рознесена на рахунки, або, навпаки, занесена двічі, чи на неналежний рахунок, наприклад, на дебет рахунка дебіторів, замість дебету рахунка кредиторів тощо [9, с. 49].

Та й приурочення колації до кінця місяця непереконливе, а скоріше вимушене обмеженістю можливостей ручного способу бухгалтерських записів, яка усувається за умови автоматизації бухгалтерського обліку, дозволяючи наблизитися до забезпечення формування облікової інформації за принципом «точно-вчасно». Принаймні в цьому переконує практика банків, де це здійснюється щоденно.

Адже прив'язка до кінця місяця, як зазвичай у бухгалтеріях здійснюють записи в аналітичних реєстрах, і лише після складання останнього з них виявляють допущені помилки на основі колації підсумків обігів і сальдо кожного рахунка з даними Головної книги вже в наступному звітному періоді, зводить нанівець цінність хоча й точної, але запізненої інформації. Відтак можна сказати словами І. Ніколаєва: «Оглядаючись на ту масу вигаданої роботи, яку прийшлося зробити за рік, кожен працівник, що приймав участь у такій воістину каторжній праці, мимоволі відчуває досадне незадоволення й настійливо добивається зрозуміти, ко-

му та для чого це потрібно. Її відповідь отримує найпростішу – актив повинен бути точним зображенням майнового стану господарства» [7, с. 463].

Стосовно чого зауважимо, що навіть це за нинішньої методики виведення сальдо за рахунками не досягається власне через підкреслену нами, нерідко кардинальну, зміну сальдо за рахунками впродовж часу опрацювання первинних документів, підрахунку зведених даних, перенесення їх у реєстри аналітичного обліку, проведення записів у Головній книзі, колації обігів і сальдо аналітичних та синтетичних рахунків, особливо якщо при цьому згадувані постулати Л. Пачіолі й А. Мендеса не дотримані, отож доводиться витрачати час ще й на пошук помилок.

В цьому контексті варто нагадати, що на цей недолік бухгалтерського обліку ще у 30-ті роки ХХ ст. звернув увагу видатний учений, заодно й практик, О. Рудановський (1863-1934), указуючи: «... Потрібен живий і осмислений облік, який веде вперед, адже господарське життя, як усяке життя, не чекає тих, хто перебирає вервицю й мнеться на одному місці, а тому, я думаю, що треба прикласти всі зусилля, щоби здати весь нерухомий, старий напрям рахівництва туди, де місце всьому віджилому, – в архів, а його два якорі – подвійні записи – підняти на борт нового напрямку обліку й сміливо віддатися рухові й пошуку в просторі обліку ... нових шляхів...» [5, с. 299].

Отже вчений не вважав, що треба йти шляхом заміни бухгалтерського обліку, якоюсь, нехай і звучною ефемерією, як це спостерігаємо впродовж більш ніж двадцятилітньої балаканини, скажімо, стосовно управлінського обліку, які практично завершуються лише компліативними переказами англомовної й німецькомовної літератури. Це й не дивно, коли мати на увазі, що «ейфорія з приводу «облікової революції», пов'язана з проголошенням управлінського обліку, яку об'явили в 1962 р. Г. Гровіншільд і Г. Беттіста, до 80-х років пройшла й стали очевидними його недоліки», відзначені Т. Джонсоном і Р. Капланом [7, с. 405], яких учені навели більше 9-ти.

Проте з огляду на досліджувану в статті проблему, звернемо увагу лише на один із останніх: «Дані управлінського обліку використовуються не стільки для управління, скільки для узгодження з даними фінансової бухгалтерії й за цими даними уточнюються та виправляються; бухгалтери так завантажені роботою з реєстрації фактів господарського життя,

що позбавлені можливості надавати будь-яку практичну допомогу адміністрації» [7, с. 406]. Причому наслідки цієї роботи, на жаль, у більшій мірі опиняються саме в архіві, оскільки, як резонно зауважив Г. Емерсон, «традиційна бухгалтерія має той недолік, що ніякого відношення між тим, що є, й тим, що повинно було би бути, не встановлює». Тому «люди практичної живої справи відносяться до всього цього канцелярського крутійства зі щонайбільшим презирством» [10, с. 209–210, 220].

Очевидно, що такий стан не може тривати далі перш за все через непоправну шкоду, яка ним зумовлена. Адже не тільки виробнича діяльність підприємств здійснюється за методом спроб і помилок, але й розрахунки між партнерами, які є невід'ємною складовою роботи бухгалтерії, у багатьох випадках проводяться наугад, хоча власне тут можна забезпечити тісний взаємозв'язок « між тим, що є, й тим, що повинно було би бути». Але для цього, на нашу думку, треба відійти від фетишизації облікових процедур у «традиційній бухгалтерії» щодо визначення сальдо за аналітичними й синтетичними рахунками винятково на кінець місяця, а перейти стосовно цього до принципу а'жур. За сучасних умов принаймні на великих підприємствах, де проблема оперативної оцінки фінансового стану й гнучкості розрахунків за зобов'язаннями особливо важлива, це реальне, зважаючи на можливість автоматизації облікових процедур, починаючи від складів, цехів тощо й завершуючи балансовим узагальненням у Головній книзі та складанням фінансової звітності.

Якщо сполучити щоденне виведення сальдо за аналітичними й синтетичними рахунками з ідеями Й. Шротта⁷, Ф. Гюглі⁸ О. Рудановського, А. Пасерджмана⁹ щодо бюджетування, яке «дозволяє встановити зв'язок кожної господарської операції з бюдже-

⁷ Австрійський вчений, теоретик камеральної бухгалтерії, який «в центрі обліку бачив кошторис, вважав його «способом контролю дій адміністрації господарства» [7, с. 207].

⁸ Швейцарський автор «учення, відомого під назвою константної бухгалтерії» як синтезу патрімонального й камерального обліку. Вслід за Й. Шроттом «виділяв контрольну роль бухгалтерії» і з цією метою ратував за «збереження бюджетного принципу фінансування підприємств» [7, с. 210].

⁹ Американський «пропагандист бюджетного контролю на великих підприємствах. Він вважав, що кожний відділ повинен бути переведений на бюджет (кошторис)» [7, с. 353].

том» [7, с. 468], то стане можливим не тільки оперативне визначення фактичних відхилень доходів і витрат від очікуваних, але й обґрунтоване управління грошовими потоками підприємства. Для цього **система реєстрів бухгалтерського обліку, як і програмне забезпечення, має бути доповнене відповідно до змісту** запропонованого ще А. ді Піетро (1550-1590) рахунка Бюджету, «за дебетом якого перераховувалися передбачувані витрати на поточний рік, а за кредитом – очікувані доходи й виручка від реалізації цінностей» [7, с. 405].

Звичайно, при цьому доведеться враховувати особливості кожного виду об'єктів бухгалтерського обліку (матеріальних активів, витрат, доходів, зобов'язань тощо) й на перший погляд видається нібито побудова уніфікованого реєстру, в якому би було можна систематизувати такі різноманітні за еконо-

мічним змістом операції, є утопією.

Але мова йде не про повну заміну існуючих відомостей і журналів, які за комп'ютерними програмами фігурують під назвою «Аналіз рахунка», хоча жодних аналітичних показників, ба більше, частогусто й необхідного для економічного аналізу групування даних, не містять. А лише про перегляд методики ведення вже чинного «Журналу реєстрації господарських операцій», у принципі – реєстру а'жур, яким, до речі, значна частина бухгалтерів нехтує, та його доповнення систематизованими витягами з нього, згрупованими за окремими рахунками, що уможливають оперативне співставлення хоча б узагальнених, але виведених у режимі on line сальдо з критичними розрахунковими (плановими) значеннями. Його, на наш погляд, можна побудувати за такою схемою (таблиця).

Таблиця 1

ПРОПОНОВАНЕ ДОПОВНЕННЯ «ЖУРНАЛУ РЕЄСТРАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ»

Критичне (мінімальне/максимальне) сальдо за рахунком «_____» _____ грн.

№ з/п	Документи		Дебет	Кредит	Сальдо	
	№	Дата			Дебет	Кредит
1						
2						
3						
і т. д.						
Разом						

Єдиною принциповою відмінністю цього варіанта «Журналу реєстрації господарських операцій» є те, що в ньому передбачена систематизація операцій окремо за кожним рахунком, яка дозволяє визначати на них сальдо після кожної операції за дебетом чи кредитом. Отже, можливість візуального контролю його відповідності мінімальним чи максимальним пороговим значенням, чим звужується кількість об'єктів бухгалтерського обліку, які потребують пильнішої уваги з боку менеджерів. Адже відсутність суттєвих відхилень за тими, де оперативно виведене після відповідних операцій сальдо знаходиться в межах розрахункового (планового) значення, вказуватиме, що збоїв у цьому секторі діяльності немає, подібно до того, як льотчики вважають режим польоту штатним, якщо відповідні датчики не сигналізують про якісь неполадки. Відтак є можливість локалізації уваги на «вузьких місцях», які можуть спричинити втрати прибутку тощо й, таким чином,

принаймні їх мінімізувати.

Така побудова реєстрів відповідає пропозиції О. Рудановського щодо системного обліку виконання плану, тобто введення планових показників у систему рахунків бухгалтерського обліку, й шкода, що на практиці взяла гору інша – Я. Гальперіна, який хоч і надавав «величезне значення оперативності й єдності облікових даних» і «підкреслив необхідність зробити основним завданням бухгалтерського обліку контроль виконання плану», тим не менш «вважав, що на підприємстві повинні бути дві паралельні системи даних – планові й облікові – відхилення ж від плану в цьому разі виявляються не на рахунках, а як різниця між плановими й обліковими показниками» [7, с. 488].

В результаті це привело до самоізоляції облікових процедур і перетворення їх у сакральні ритуали, жодним чином не сприяючи розвитку економічного аналізу, який внаслідок відокремлення

від бухгалтерського обліку перетворився лише в більш запізнілу інтерпретацію його даних. Причому сталося це всупереч позиції впливового радянського економіста-академіка С. Струмліна (1933), який теж пропонував ввести в обіговий баланс (обігову відомість) «в паралель звітним показникам планові» [7, с. 488].

Водночас необхідно переглянути методологію бухгалтерського обліку в частині відображення власного капіталу підприємств, оскільки нинішня, яка виходить із хибного постулату про його константність ніяк не обґрунтована. Адже введення дефініції «зарєєстрований капітал», жодним чином не означає його незмінності впродовж виробничих циклів. Оскільки відображена в статті 1400 Балансу (Звіту про фінансовий стан) ф. № 1 сума однойменної назви радше може розглядатися, як кошторисна, а не фактична.

Та й із позиції здорового глузду навряд чи доцільно переписувати в цій звітній формі з року в рік одну й ту саму суму, а доцільніше визначати реальну, певна річ, порівнюючи її з зафіксованою в статуті підприємства. Адже нинішня практика, коли в статті 1400 «Зарєєстрований капітал» Балансу (Звіту про фінансовий стан) ф. № 1 фігурує застигла величина навіть у тому разі, якщо насправді жодного власного капіталу підприємство вже давно немає, позаяк хронічно збиткове, виглядає методологічним нонсенсом.

При запровадженні методики записів господарських операцій за принципом а'жур зростає роль рахунків класу 8 «Витрати за елементами», які наразі виконують традиційно обмежену роль – нагромадження даних для складання розділу III «Елементи операційних витрат» Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) ф. № 2, а не-

рідко на практиці взагалі ігноруються. Хоча власне їхня роль набагато ширша й за умови прийняття пропонованого способу записів господарських операцій це може різко підвищити оперативність бухгалтерського обліку стосовно контролю за дотриманням кошторисів витрат виробництва.

Зокрема, завдяки пропонованим доповненням до «Журналу реєстрації господарських операцій» вирішується проблема, яка теж роками дискутується серед adeptів управлінського обліку, але ніяк не втілюється на практиці: маємо на увазі забезпечення контролю за відхиленнями витрат у розрізі елементів. Адже при введенні в них замість критичного значення сальдо кошторисних значень показників за такими елементами, як витрати на оплату праці, матеріальні витрати тощо появляється можливість в автоматичному режимі відслідковувати їхню відповідність запланованим, отже й щоденно слідкувати за раціональним здійсненням у розрізі номенклатури випуску продукції, виконання робіт, надання послуг.

І вже лише це сприятиме більш активному впливові менеджерів на формування виробничих витрат у порівнянні з нинішньою практикою, коли такі дані стають відомими раз на місяць, до того ж вони не завжди точно відображають формування витрат, оскільки загальна сума відхилень фактичних витрат від кошторисних, як правило, в такому випадку викривлена внаслідок алгебраїчного погашення їхніх додатних і від'ємних значень. А саме розгорнута інформація як про позитивні, так і негативні відхилення витрат, які виникають впродовж певної зміни (робочого дня), може бути для менеджерів підприємств основою предметного пошуку резервів зниження питомих витрат на одиницю продукції (робіт, послуг).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Звичайно, сказане не означає, що варто тільки доповнити «Журнал реєстрації господарських операцій» відповідно до наведеної в статті схеми, чи повернутися до американської форми рахівництва, аби окреслена проблема зникла сама собою. Якби й стосовно останньої таке рішення було прийняте, то воно можливе тільки на малих підприємствах, де обсяг операцій незначний і цілком можна обходитися п'ятьма рахунками-екранами: 1) Каси; 2) Товарів; 3) Документів до одержання; 4) Документів до оплати; 5) Збитків і прибутків, як вважав Е. Дегранж.

Адже відомий з теорії бухгалтерського обліку урок М. Баттайля указує на «неможливість створення й практичного застосування однієї для всіх випадків форми рахівництва, позаяк вона залежить від 1) виду – типу господарських операцій (особливостей фактів господарського життя) і 2) виду підприємств (галузь і обсяг його діяльності)» [7, с. 105-106].

Крім того, й забезпечення цієї ідеї доволі непросте, причому виходить за межі бухгалтерського обліку, адже насамперед потребує розробки деталізованих попроцесних бюджетів витрат, зрештою й вирішення суто технічних питань впровадження системи автоматичного збору, інтерпретації й аналізу облікових даних на основі відповідного програмного забезпечення. Адже колись (в 70-х роках ХХ ст.) вже були деякі спроби формувати дані, необхідні для управління фінансовими потоками, як-от нагромадження фонду оплати праці на спеціальному синтетичному рахунку, на якому узагальнювалися обіги про її нараховану суму в цілому по підприємству, чи відображення окремими статтями навіть у балансах розгорнутих обігів за рахунками з обліку витрат, або впровадження нормативного методу обліку й чекової форм контролю за формуванням собівартості продукції (робіт, послуг), які стали безуспішними насамперед через недостатню технічну забезпеченість облікових процедур. Адже в умовах тодішньої ручної обробки первинної документації доводилося робити відзначений Ж. Мерліном вибір у дилемі «оперативність чи точність» на користь першої, хоча він вимушений, оскільки стосовно інформації ідеалом усе таки є принцип «точно-вчасно»!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернстайн Л. Анализ финансовой отчётности: теория, практика и интерпретация: Пер. с англ. / Л. Бернстайн // Научн. ред. перевода И. И. Елисеева. Гл. редактор серии Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 615 с.
2. Гаррисон Ч. Оперативно-калькуляционный учёт производства и сбыта / Ч. Гаррисон // Пер. с англ. – Л. – М.: Изд. «Техника молодёжи», 1931. – 217 с.
3. Ластовецький В.О. Галузевий бухгалтерський облік: проблеми теорії і практики. – Чернівці: Прут, 2005. – 200 с.
4. Пушкар М. С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів): [монографія] / М. С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 334 с.
5. Рудановский А. П. Руководящие начала (принципы) по счетоводству и отчётности в государственных хозяйственных объединениях / А. П. Рудановский. – М.: Макиз, 1924. – 324 с.
6. Райян Б. Стратегический учёт для руководителя / Боб Райян // Пер. с англ. под ред. В. А. Микрюкова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
7. Соколов Я. В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней / Я. В. Соколов. – М.: Аудит ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
8. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учёта. / Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
9. Шерр И. Бухгалтерия и баланс / Шерр Иоганн Вольфганг. – М.: Экономическая жизнь, 1926. – 575 с.
10. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности / Г. Эмерсон. – М.: Экономика, 1972. – 325 с.

Анализируются недостатки действующей системы бухгалтерского учёта, которые затрудняют обеспечение запросов менеджеров предприятий относительно информации, необходимой для регулирования производственно-финансовой деятельности, поскольку вместо её формирования в режиме on line, это осуществляется после завершения отчётного месяца. Отмечается, что выход надо искать не в замене названия бухгалтерского учёта, что наблюдается в теории сейчас, а в поиске более полного использования его возможностей. Предлагается осуществлять записи хозяйственных операций по принципу ажур, благодаря чему можно существенно повысить оперативность учётных данных.

Ключевые слова: *Ажур, информация, учётные процедуры, оперативность бухгалтерского учёта.*

Analyzes the shortcomings of the current system of accounting, which make it difficult to ensure business managers queries regarding the information necessary to regulate production and financial performance, because instead of its formation in the mode of on line, it is carried out after the completion of the reporting month. It is noted that the output cannot be found to replace the name of accounting that there is in theory now, but in the search for a better use of its opportunities. It is proposed to carry out the recording of business transactions on the principle of open-work, so you can significantly improve the efficiency of accounting data.

Keywords: *Openwork, information, usernames procedure, efficiency accounting.*